

PRVNÍ PŘEDBĚŽNÁ ZPRÁVA O VÝZKUMU NEOLITICKÉHO OBYTNÉHO AREÁLU V BRANDÝSE NAD LABEM

Jan Turek

Od konce prosince 2007 do poloviny května roku 2008 proběhl předstihový archeologický výzkum na ploše budoucího hypermarketu firmy Tesco v Brandýse nad Labem. Celková výměra odkryté plochy činila téměř 15 000 m². Kromě ojedinělých sídlištních objektů a tří hrobů z období kultury únětické pochází většina nálezů z období prvních zemědělců. Byly zde dokumentovány sídlištní nálezy kultury s lineární keramikou a kultury s vypíchanou keramikou. Odkryta byla také oblouková část neolitického příkopového ohrazení a téměř pravouhlé nároží novověkého příkopu s hrotitým dnem.

OKOLNOSTI A METODA VÝZKUMU

Zkoumaná oblast byla postupně skryta stroji UDS s rovnou lžící a dočišťována ruční skryvkou ve spolupráci s firmou Osina Archo, s. r. o. (M. Bulat). Plochy s potenciálem zachování humózní kulturní vrstvy, ve které byly zapuštěny sídlištní objekty, byly zkoumány plošně ve čtvercové síti. Všechny objekty byly prozkoumány v úplnosti a byly z nich odebrány vzorky pro archeobotanickou analýzu. Geochemická půdní analýza byla uplatněna za účelem posouzení obsahu fosfátů v případě prázdných hrobových jam pravděpodobně z období únětické kultury. Celá lokalita se nachází na plošině s pískovcově jílovitým podložím a výraznými mrazovými klíny (puklinami). Plocha byla geodeticky fixována M. Kotkem. V průběhu odkryvu byla plocha výzkumu dvakrát dokumentována leteckou prospekcí I. Benkové a V. Čtveráka. V případě zeminy vytěžené z novověkého příkopu byl použit detektor kovu s cílem dohledat případné stopy vojenské munice a výstroje, a upřesnit tak jeho funkci a dataci; žádné kovové artefakty tohoto typu však nebyly nalezeny.

ZJIŠTĚNÉ KOMPONENTY

A – komponenta sídliště kultury s lineární keramikou

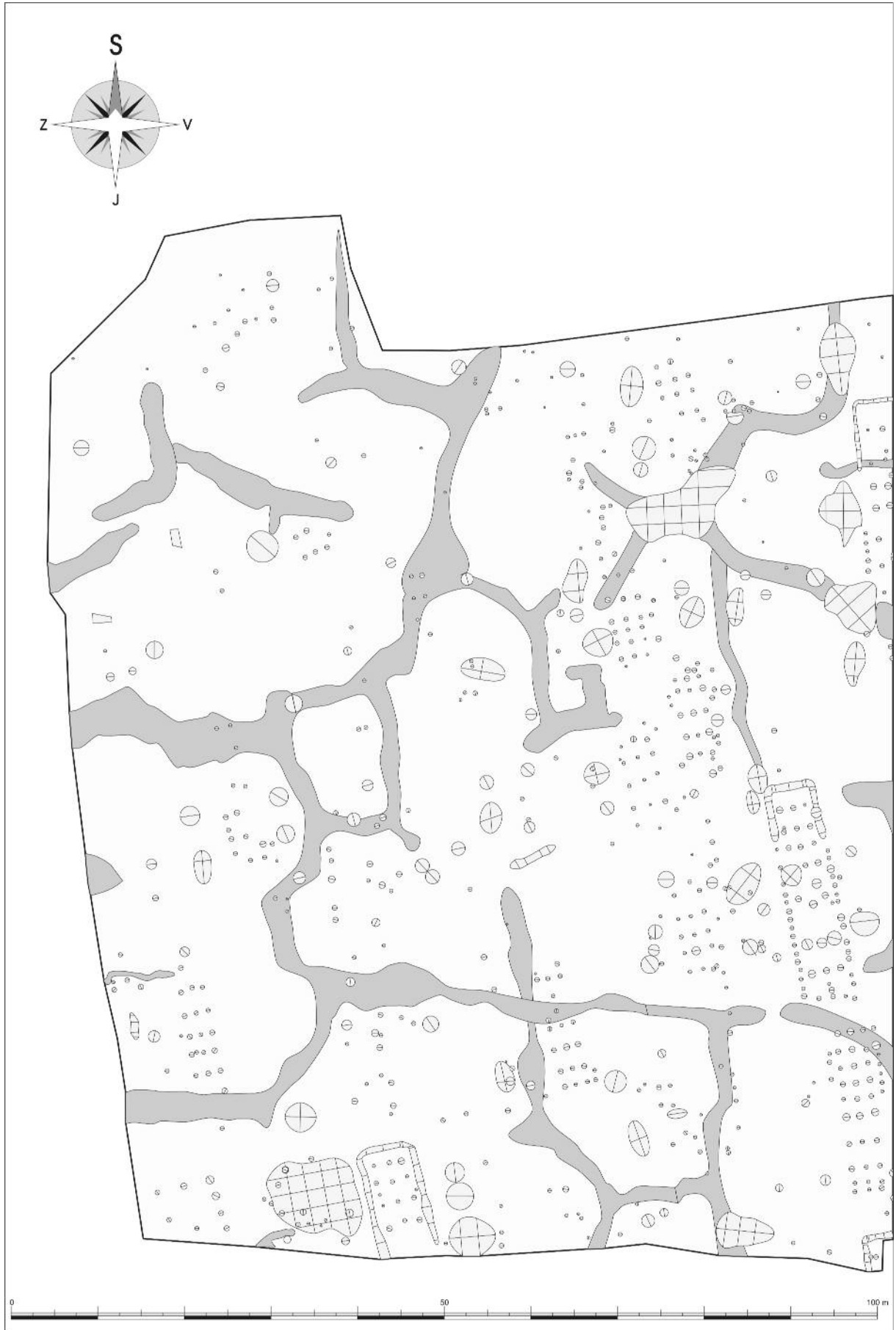
Nejvýraznějšími pozůstatky lidského sídlení v Brandýse jsou půdorysy neolitických dlouhých domů, jichž bylo odkryto celkem dvacet jedna.

Délka jednotlivých domů se pohybovala v rozmezí od 18 do 37,5 metru, většina domů objevených v Brandýse však měla délku kolem 25 metru. Šířka domů se pohybovala v rozpětí od 6,3 do 7,5 metru.

Podoba nadzemní konstrukce dlouhých domů může být odvozována pouze z rozmístění a případně hloubky sloupových jam. Informačně velmi cenné jsou nálezy otisků prvků stavebních konstrukcí v mazanici ze stěn domů. Neolitické domy v Brandýse se zpravidla skládaly z pěti řad sloupů. Tyto sloupy byly ukotveny v sloupových jamách o průměru 30 cm až jeden metr, v případě stěn mohly být sloupy zapuštěny do základového žlabu. Takový základový žlab byl pozorován na severní stěně pěti domů a u jednoho z nich žlab dokonce ohraničoval půdorys téměř celé stavby. Některé domy byly příčně členěny do dvou, jiné do tří částí. Podobně jako většina dlouhých domů kultury s lineární keramikou v Evropě byly i domy v Brandýse orientovány svou delší osou, tedy sedlem střechy, ve směru sever–jih, s mírnou odchylkou ve směru jiho–východ–severozápad.

Obr. 1. Brandýs nad Labem, celkový plán výzkumu v roce 2008 s vyznačením všech objektů, včetně šedě znázorněných mrazových klínů (autor: M. Kotek)

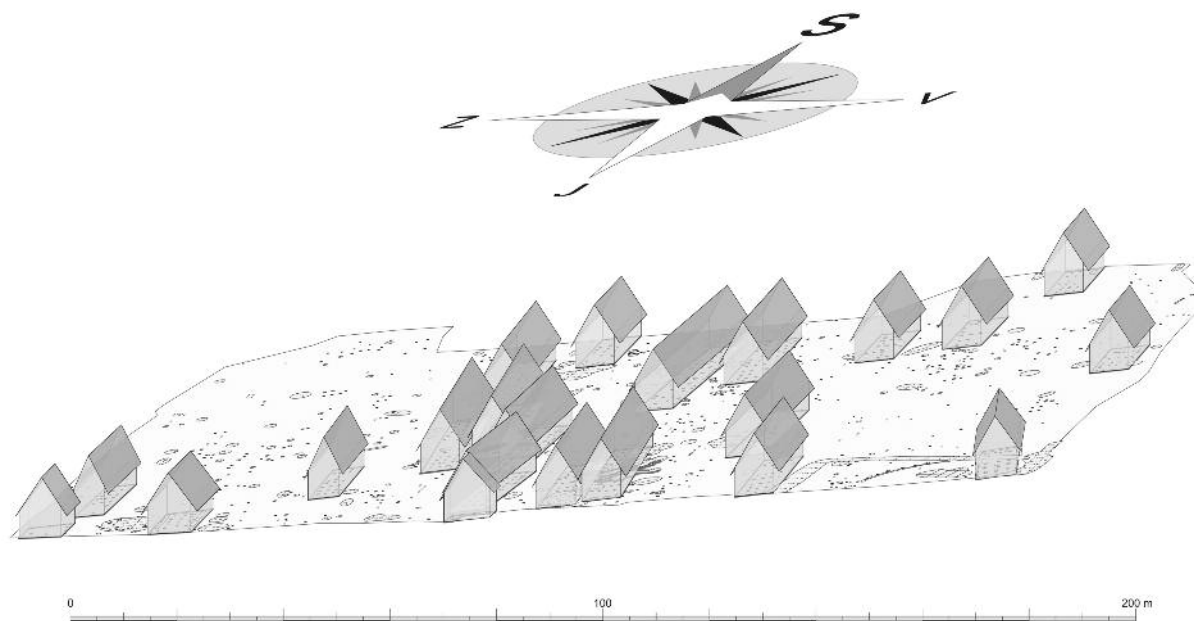
Obr. 2. Brandýs nad Labem, celkový plán výzkumu v roce 2008 se zvýrazněnými stěnami neolitických dlouhých domů (autor: M. Kotek)

Hospodářské jámy nebo podlouhlé příkopy podél stěn domů (tzv. stavební jámy) byly v Brandýse spíše sporadické. V několika případech bylo pozorováno zahlobnutí takových jam do tmavé výplně mrazových klínů, jejichž prostupnost byla zřejmě snazší než pískovcově jílovité podloží místy přecházející ve zvětralou skálu. V jednom případě byly základové jamky sloupů dlouhého domu vysekány přímo do navětralé skály. Relativně malému počtu sídlištních jam také odpovídá nižší počet keramických nálezů, zvířecích kostí a broušené i štípané industrie.

Jak vyplývá z plánu prostorového rozmístění domů (*obr. 2 a 3*) jsou některé stavby v centrální části lokality v tak bezprostřední vzájemné blízkosti, že je jejich současná existence vyloučena. Prostorový obraz brandýského obytného areálu tak zjevně odráží více sídelních fází. Tento předpoklad musí být ještě konfrontován s typologickou analýzou keramického inventáře, který je v současné době teprve ve fázi primárního zpracování. Na základě prvotní rekognoskace lze předpokládat, že zde není zastoupena nejstarší fáze kultury s lineární keramikou, jde nejspíše o stupeň II, toto datování bude však třeba upřesnit po celkovém zpracování všech nálezů.

B – komponenta neolitického příkopového ohrazení

V jihovýchodním rohu zkoumané plochy byla odkryta také oblouková část neolitického příkopového ohrazení v podobě mělkého úzkého žlabu zachyceného v délce asi 15 metrů. Na vnější straně je žlab lemován osmi sloupovými jamkami a v místě jeho jižního přerušení je patrná konstrukce ze dvou paralelních řad sloupů vzdálených od sebe 3 metry. Mohlo by snad jít o jakousi vstupní konstrukci, další průběh příkopu jižním směrem nebyl zachycen. Bohužel také ve směru západním je tato struktura zcela zničena novověkým příkopem a není možné řešit stratigrafický vztah k neolitickému dlouhému domu, který byl právě v této části také porušen novověkým příkopem.

Obr. 3. Brandýs nad Labem, výzkum v roce 2008. Perspektivní model rozmístění neolitických dlouhých domů, bez rozlišení sídelních fází (autor: M. Kotek)

C – komponenta sídliště kultury s vypíchanou keramikou

Nálezy reprezentované několika zahluobenými objekty této kultury se soustřeďují v centrální části severního prostoru skrývek. V současném stavu zpracování nálezů a kontextů se ani jedna z dlouhých obytných staveb nejeví jako pozůstatek obytného areálu kultury s vypíchanou keramikou.

D – komponenta sídliště kultury únětické

Tato komponenta byla zachycena především v severozápadní části zkoumaného areálu a je reprezentována zvláště jámami zásobnicového typu kónického řezu s širokým plochým dnem.

E – pohřební komponenta kultury únětické

V severní části, přibližně v polovině skryté plochy, byly odkryty nejméně tři hrobové jámy, z nichž jedna náleží jednoznačně do období kultury únětické. Tento hrob obsahoval kosterní ostatky člověka a šest keramických nádob. Další dva objekty, které svým obdélným půdorysem a plochým dnem odpovídají rovněž pohřební funkci, byly zcela prázdné, a proto byly z jejich dna odebrány vzorky pro posouzení zastoupení P_2O_5 a možné potvrzení jejich pohřební funkce.

F – komponenta novověkého příkopového ohrazení

Tento kvadratický příkop s hrotitým dnem se poměrně výrazně mění od širokého a hlubokého v severojižním rameni až po relativně mělký a úzký řez v rameni vedoucím k východu. Příkop měl výrazně odlišnou výplň od ostatních pravěkých objektů a kromě intrudované neolitické keramiky obsahoval také glazovanou novověkou keramikou. Diskuse se prozatím vede jak o stáří příkopu (třicetiletá válka?), tak o jeho funkci (vojenský pochodový tábor?).

ZÁVĚR

Rozsáhlý plošný odkryv v Brandýse nad Labem poskytl především pozoruhodnou strukturu neolitického obytného areálu s předpokladem prostorového a chronologického vývoje. Vzhledem k tomu, že se výsledky výzkumu v současnosti teprve zpracovávají, nabízí se prostor pro vnitrooborovou interdisciplinární spolupráci při analýze archeologických i přírodovědných dat získaných právě dokončeným výzkumem. Nabídky spolupráce jsou proto vítány.

THE FIRST PRELIMINARY SITE REPORT ON THE RESULTS OF THE EXCAVATION OF A NEOLITHIC HABITATION AREA AT BRANDÝS NAD LABEM

An overall area of the 2008 rescue excavation is 15.000 m². Besides few settlement features and three Early Bronze Age graves the majority of finds at Brandýs Tesco site are of Neolithic Period represented by Linear pottery and Stroke Pottery Culture. Part of an oval Neolithic ditch and an Early Modern Era rectangular ditch with pointed bottom were also excavated in the southeastern corner of the site.

A – component of the Linear Pottery Culture settlement. The most abundant features uncovered at Brandýs are the post structures of 21 Neolithic longhouses. The length of individual houses ranges from 18 to 37.5 meters, majority of houses excavated at Brandýs was about 25 meters long. The width of houses varies from 6.3 to 7.5 meters. The post holes diameter was ranging from 30 cm to 1 meter. A foundation ditch was found along the northern end of five houses, one of which was completely outlined by such ditch. Some houses were divided into two, other into three partitions.

Such as majority of longhouses of the Linear Pottery Culture in Europe also those at Brandýs were of north-south with slight oscillation towards southeast-northwest.

The plan of distribution of houses (Fig. 2 and 3) suggest that some buildings in the central part of the excavated area are in such extreme proximity that they could hardly be contemporary. The spatial structure of the Neolithic habitation area at Brandýs undoubtedly reflects more phases of occupation.

B – component of the Neolithic ditch enclosure. Part of an oval ditch enclosure was discovered in the south-eastern corner of the excavated area. It is a fraction preserved in the length of about 15 meters. On the outer side is the ditch followed by a parallel alignment of post holes and in the area of its southern interruption are perhaps visible traces of an entrance created by two lines of posts 3 meters apart.

C – component of the Stroke Pottery Culture settlement. This period is represented by few settlement features accumulated in the central part near the northern edge of the excavated area.

D – component of the Únětice Culture settlement. This component was recorded especially in the northwestern part of the site and it is represented mainly by storage pits with flat bottom and conical section.

E – funerary component of the Únětice Culture. At least three grave pits were discovered in the northern middle side of the excavated area. One of them belongs to the Period of Únětice Culture and contained human skeletal remains and six pottery vessels. Another two features are very likely to be also graves but they did not contain any skeleton or grave goods. Samples were taken for the geochemical analysis of P₂O₅ in order to find out about possibility of removal of human remains from those graves.

F – component of the Early Modern Era ditch enclosure. An Early Modern Era rectangular ditch with pointed bottom were also excavated in the southeastern corner of the site. It contained glazed pottery. It is currently unclear whether it is a military camp and if it could be evidence of the Thirty years war.

Large scale excavation at Brandýs nad Labem provided evidence of Neolithic habitation area with possibility of spatial and chronological development. As the results of the excavation are currently in the progress of processing there is an opportunity of interdisciplinary as well as archaeological co-operation on the analysis of biological and archaeological data. Offers of co-operation on this project are welcomed.

Fig. 1. Brandýs nad Labem, an overall plan of the area excavated in 2008 including the grey shaded glacial frost wedges (author: M. Kotek)

Fig. 2. Brandýs nad Labem, an overall plan of the area excavated in 2008 with highlighted reconstructed walls of Neolithic longhouses (author: M. Kotek)

Fig. 3. Brandýs nad Labem, area excavated in 2008. A perspective model of the distribution of Neolithic longhouses, all settlement phases (author: M. Kotek)

(English by J. Turek)